

זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על (יט, ב).

נסמכה פרשת פרה לפרשת קרח. וצ"ב דהלא נאמרה כבר ביום שהוקם המשכן (גיטין ס). ולמ"ש רש"י (שמות טו, כה) נאמרה כבר במרה. אך הענין כי אחו"ל שקרחה הקשה קושיא על המצות, טלית שכולה תכלת מפני מה חייבת בציצית וכיו"ב, ולכן צוה הקב"ה לתקן ישראל בזה ע"י שיעשו דבר שכולו חוקה ולא יהרהרו אחריו.

בע"א קצת י"ל עפמ"ש לעיל בסמוך שהפרה היא שבחו של משה וא"כ י"ל שלכך צווחו המקום אחר מחלוקת קרח על משה ששאל מדוע תתנשאו ובא הכתוב להראות מעלתו של משה.

זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על (יט, ב).

נראה דבאמת ודאי יש לומר טעם על מצות פרה אדומה, וכמו שכתב רש"י בשם ר' משה הדרשן, אלא דכך ניתנה מצוה זו להעשות בצורה של חוק, משא"כ בשאר המצות הרשות נתונה לאדם להטעים לעצמו טעם במצוה אבל פרה אדומה מצוה לעשותה כחוק.

ויש להמתין הדבר דהנה טעמי המצות ענינם מלשון טעם לחיך, פירוש כשם ששם הקב"ה בטבע המזונות טעמים טובים וערכים כדי שיתאו לאכלם אבל אין הטעם תכלית האכילה, ה"נ יש טעם לכל מצוה שע"ז יתאו וישמחו בעשייתם אבל אין הטעמים תכלית המצוות כמובן. ומכאן שכשם שטעמי המאכלים מכיון שהם רק לפיתוי יש בהם מבוא לדמיון אפילו אינו אמת מוחלט, ה"נ במצוות, והוא כלל גדול. מיהו כשם שגוף הטעם במאכלים לא סגי במה שיאמרו לו שיהיה לו הנאה לחיך אלא ניתנה ההנאה בעצם המאכל ה"נ במצוות. וא"כ פר' פרה אע"פ שיש לה טעם מ"מ צריך לעשותה ולקיימה בתורת חוק ולא משום טעמיה ודו"ק.

זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על (יט, ב).

צ"ב, דהו"ל לומר איפכא, דבר אל בני ישראל זאת חוקת התורה (וע"י רמב"ן).

והנראה בהקדם מה שכתבתי לעיל דפרה מצוותה להתבצע בתורת חוק, ולכן קורין את הצווי לעשות, ומיד ששומעים את הציווי נגשים לקיימו. וא"ש חלשון דגוף דבור הציווי אל בנ"י הוא מכלל הפרשה.

זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על (יט, ב).

דע כי אפר פרה אינו דבר המטהר כמקוה אלא היא מצוה בעלמא, והטהרה היא בתולדה מהמצוה. שכו"ז שלא נתקיימה בו מצוה הזוהא הוא טמא ולכשהווי עליו בטל גורם הטומאה. וזה גדר חק שאין התוצאה נמשכת בתולדה מהמעשה לומר שההזוהא גורמת טהרה. אלא ההזוהא מעשה בעלמא והטהרה נגרמת מעצמה [וזהו ג"כ גדר חדוש בכ"מ בש"ס]. ובה א"ש הקושיא איך מטהר אפר פרה שהוא דבר הטמא בעצמו, שבאמת אינו מטהר.

ובגמ' (חולין פח:) בשכר שאמר אברהם ואנכי עפר ואפר וכו' בניו לאפר פרה ועפר סוטה. ותמה מהרש"א אטו אם לא אמר כן לא היה לטומאת מת טהרה עולמית. ולמשי"נ ניהא, דאדרבה אם לא היו בעולם מצות פרה היו טהורים שפיר בלא"ה. וע' בפ' נשא (במדבר ה, יד) שביארתי כן גם בעפר סוטה שלא השתיה מטהרת את הסוטה אלא אדרבה מצות השקאה שעליה אוסרתה. ואי לאו מצות שתיה היתה מותרת.

זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על (יט, ב).

פירש"י לעולם היא נקראת על שמך. וצ"ב מה ענין השבח בזה למשה. אך הענין כמ"ש רש"י לעיל זאת חקת התורה לפי שהשמן ואו"ה מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לפיכך כתב בה חוקה, גזרה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה. והנה כבר כתבנו לעיל (במדבר יב, ו) כי משה רבינו נקרא עבד ה' כי היה מיוחד כולו לה' כעבד לשמוע בקול אדונו מבלי להרהר אחריו ולא היה לו עצמיות כלל, וזהו השבח לו שהפרה נקראת על שמו ר"ל שקיים ענין זה שבפרה להיות עושה רצון קונו כעבד.

זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על (יט, ב).

במשנה פרה (פ"ב מ"י) נחלקו רבי אליעזר והכמים אי פרת חטאת מעוברת כשרה או פסולה דלר"א כשרה ולחכמים פסולה. וכתבו הר"ש והרא"ש דר"א לטעמיה דס"ל (חולין נח). דעובר ירך אמו, והוי כגופה דפרה. משא"כ חכמים דפוסלים ס"ל דעובר לאו ירך אמו ולא הוי כפרה עצמה אלא חולין גמורין, והו"ל כשוחט שתי בהמות ואה"נ דלאחר שילדה כשרה. ולכא"ז צ"ע א"כ מ"מ אין עובר השוחט מעוברת משום אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד.

וברמב"ם (פי"ב שהיטה הל' י) כתב מותר לשחוט את המעוברת עובר ירך אמו הוא וכו', והקשה הדובב מיישרים (ה"א סי' כ"ו) מ"ש מהא דפסק הרמב"ם (פ"א פרה הל' ז) כרבנן דמעוברת פסולה. ועיוין מש"כ אחי הגר"י זצוק"ל באבן ישראל (הל' אישות פ"ז הל' ט"ו) דאין שם ותואר אם חל אלא משעת לידה ע"ש. וע"ש שיישב לפ"ז קושיית הרע"א (סי' קע"ב) דלפי המבואר בתמורה דאי ס"ל דעובר ירך אמו היא ולדה נרבעו א"כ באשתו מעוברת איך רשאי לבוא עליה נימא דהיא וולדה נבעלו והוי בא על בתו.

ולפ"ז א"ש דלענין שהיטת אב ובנו ביום אחד בעינן שיהיה שם אב ובן ולכן חל דוקא בשעת לידה משא"כ הכא גבי פרה מעוברת הוי פסול דהוי כשתי פרות ודו"ק. (וע"ע מש"כ בדברי אחי הגאון ז"ל בבית ישי סי' ל"ט וסי' קט"ז בהערה ואכ"מ).

זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על (יט, ב).

הטעם דפרה ואפרה נחשב קדשי בדק הבית שהרי לכא"ו אינה אלא תשמישי מצוה בעלמא ומה זה ענין לבית (וע"י כ"מ פ"ב מעילה ה"ה (וחו"א הסכים עמו) דבאמת אף קדשי בה"ב ל"ה). ונראה הטעם כיון שבא לצורך הכשר בני אדם ליכנס למקדש ה"ז מצרכי הבית כמו הכיור. (עי' כע"ז במהרש"א מו"ק כה). דחטאת קריה רחמנא ובאה מתרומת הלשכה כיון שהיא צורך עבודה ע"ש.

ונתתם אותה אל אלעזר הכהן והוציא אותה אל מחוץ למחנה ושחט אותה לפניו (יט, ג).

מלכות סגן (קס"ו).

ותמזה שהרי לדורות אי"צ סגן ורק לאותה שעה נצטוה אלעזר וא"כ מה שייך זה. וכתבתי (כ"י דרשות דרוש ל"ב) לתרץ דעכ"פ לא נצטוה אז אלעזר אלא מפני שהוא סגן.

והענין כי באמת היה צריך לעשותה אהרן אלא כיון שלא נתגלה לו טעמה אלא למשה בלבד גנאי הוא לו להיות עושה מעשיו ע"ד משה וכוונתו, ולכן נצטוה אלעזר בתור ממלא מקום לאהרן. והטעם למה הוצרך אהרן, מפני שהרי פרה אדומה באה לכפר על חטא העגל.

* א"ה ע"י ב"י דרשות דרוש לד' פרשיות (דרוש לב).

² ע"י לעיל ויקרא יד, לד.

והקשו הפנ"י והגב"א ריש יומא בהא דאמרינן דפרה לאו בת כפרה ואילו במו"ק (כח.) איתא מה פרה אדומה מכפרת וכו' ותירצו דרק פרה אדומה שעשה משה כיפרה על מעשה העגל ומשו"ה לא עשה אהרן מפני שבאה לכפר על מעשה העגל.

ול"נ הדבר בהפך דלכך היה צריך להיות אהרן מפני שבאה לכפר על העגל. ולדבריהם תיקשי מהיכ"ת היה צריך לעשותה אהרן עד שאתה מבקש טעם מ"ט לא עשה. מיהו יש לקיים גם לדברינו טעם אין קטגור נעשה סניגור והיינו דמוצד אחד היה צריך דוקא אהרן לכפר על העגל ומוצד שני אין קטגור נעשה סניגור ולכן עשה הסגן ודו"ק.

וא"ש בדברינו מ"ט רק אותה פרה הוצרך סגן ולא לדורות, דלדורות אי"ז כפרה. וא"ש נמי מ"ט הוצרכו לערב בכל פרה אדומה שעשו מאפר פרה של משה, מפני שארז"ל (סנהדרין קב.) שאין לך דור שאין נפרעין חטא העגל והרי רק פרה אדומה של משה מכפרת ע"ז ודו"ק.

ואסף איש טהור את אפר הפרה והניח מחוץ למחנה במקום טהור והיתה לעדת בני ישראל למשמרת למי נדה חטאת הוא (יט, ט).

ג' במסורה ואסף, ואסף המצורע (מל"ב ה, יד), ואסף נדחי ישראל (ישעיהו יא, יב), ואסף איש טהור את אפר הפרה.

רמז למשתלחין חוץ למחנה שצריכין אסיפה [כדרך שנאמר במרים ואחר תאסף] ואסף המצורע – הרי מצורע. ואסף נדחי ישראל – זה זב ובעל קרי [כנודע בסוד מקבץ נדחי ישראל]. ואסף איש טהור את אפר הפרה מיירי בטמא מת.

וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא (יט, טז).

ד' במסורה פתוח, וכל כלי פתוח, קרבם חוות קבר פתוח גרונם (תהילים ה, י), שרשי פתוח אלי מים (איוב כט, יט), אשפתו כקבר פתוח (ירמיהו ה, טז).

רמז לד' כחות שיש בכח הזן שבנפש [כמ"ש הרמב"ם בח' פרקים] קבר פתוח גרונם – זה כח המושך. וכל כלי פתוח – זה כח המחזיק (שכן כלי נקרא ע"ש בית קיבול). שרשו פתוח אלי מים – זה כח המעכל שמעכל המאכל ע"י משקה. אשפתו כקבר פתוח – זה כח הדוחה.

בע"א. מצינו ד' מקומות בגוף שאסור ליגע בהן תדיר. פי הטבעת, פי האמה מקום הקזה והפה [כמ"ש בפ' ערבי פסחים (קיב.) ידא אאוסיא דרגא לפחדא, ופירש"י ורשב"ם שמחזיק ידו על שפתיו תמיד]. אשפתו כקבר פתוח – זה פי הטבעת, שרשו פתוח אלי מים זה פי האמה. וכל כלי פתוח – זה מקום הקזה שנפתח ע"י כלי, קבר פתוח גרונם זה הפה.

בע"א י"ל דרומז אהא דאמרי' בריש תענית ד' מפתחות לא נמסרו ביד שליח, שרשי פתוח אלי מים – מפתח של גשמים, קבר פתוח גרונם – תחית המתים, אשפתו כקבר פתוח – זה פתיחת הקבר של לידה כמ"ש בתהילים (קכ"ז) כחצים ביד גבור כן בני הנעורים אשרי הגבר אשר מלא אשפתו מהם, (וכענין יורה דעה, וכל כלי פתוח, דמיירי בכלי חרס שאין להם תקנה מיירי בחסרון מומן דהיינו פרנסה).

וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או כמת או בעצם אדם או בקבר יטמא שבעת ימים (יט, טז).

דרשו חז"ל חרב הריחו כחלל (נזיר ג"ג).

דעת הרמב"ן (בהושע) דנחי דחרב נעשה אבי אבות המומאה אבל אינו מטמא אלא במגע ובמשא אבל לא באהל.

ונראה הטעם דחרב הרי הוא כחלל אבל לא כאדם ולטומאת אהל בעינין אדם כדכתיב אדם כי ימות באהל. דמה"ט אמרי' קברי עכו"ם אין מטמאין באהל ואמרי' (יבמות סא.) דבמגע ומשא מיחא מטמאין מדכתיב וכל נוגע בחלל. (יעו"ש היטב בלשון הרמב"ן).

ועיין תוס' (חולין יג.) כתבו דדוקא לענין טומאת אהל פליגי רבנן אר"י בן בתירא דמקיש תקרובת ע"ז למת. אבל טומאת מוגע ומשא מודו ליה דמטמאה. ועיין קצוה"ה (ס' ת"ו) שכתב בטעמו של דבר דפליגי ריב"ב ורבנן בפלוגתא דרשב"י ורבנן אי קברי נכרים מטמאין באהל, דריב"ב ס"ל דמת גוי באהל נמי מטמא ודלא כר"ש. אבל ע"ש שכ' שזה אינו אלא

לפמ"ש הרשב"א דהא דאיתקש זבח למת היינו למת גוי. אבל לדעת התוס' דאיתקש למת ישראל ליכא לפרושי הכי.

אמנם לפמ"ש נראה דאף לתוס' א"ש, דלעולם פליגי ריב"ב ורבנן בפלוגתא דר"ש ורבנן כמ"ש קצוה"ה אבל לאו מטעמיה משום דמקשינן זבח למת גוי דוקא. אלא משום דזבח איתקש למת אבל מ"מ שם אדם ליכא עליה ודמי דחרב דאיתקש נמי לחלל אבל באהל אינו מטמא דמו"ס אדם לא הוי, וריב"ב ס"ל כרבנן דר"ש דלא בעי' באהל שם אדם דוקא.

וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או כמת או בעצם אדם או בקבר יטמא שבעת ימים (יט, טז).

הרמב"ם (פ"ז מטו"מ ה"ד) ותוס' (ב"ב ק:) ס"ל דקבר סתום מטמא באהל, ולכן כתבו דצ"ל פתוח מן הצד. אבל הראב"ד כתב שיש ג' דינים אם אין פתוח טמא כלל הוי רצוצה ובוקעת ועולה, אבל אין זה קבר סתום. ואם יש חלל מע"ט פנוי הוי קבר סתום ומטמא מן הצד לנוגע אבל אין מטמא באהל דאין זו רצוצה, אא"כ יש מע"ט והכזית ממעטו אז הוי קבר סתום לטמא לנוגע וגם רצוצה לטמא באהל. (וע' מ"ש הגר"ח בספרו).

ונראה פשוט דדעתו דקבר סתום אין מטמא באהל כלל, והך גוונא שכתב שמטמא היינו שהכזית עצמו הוא המטמא [ולפ"ז אין מטמא באהל אלא כנגד הכזית ולא כנגד כל הקבר] והטעם כמ"ש לעיל בטעם הרמב"ן בחרב ה"ה כחלל דאין מטמא באהל דבעי' אדם וה"נ בקבר. [ומשה"ק הגר"ח שבקרא כתיב או בקבר ומרבינן בהאי קרא גם אהל, הרי תיקשי גם להרמב"ן בהא דחרב. ועכצ"ל, דלא קאי ריבויא דאהל אכולי קרא, וצ"ע].

ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צן בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם (כ, א).

למה נסמכה מיתת מרים לפי' פרה אלומה לומר לך מה פרה אלומה מכפרת אף מיתת לדיקים מכפרת (רס"י).

והנה לכא"ז צ"ב מאי שנא דוקא מרים מכל הצדיקים. ונראה דלכא"ז צ"ב דהנה במשה ואהרן נתנה תורה טעם מ"ט לא נכנסו לא"י אבל במרים לא נכתב טעם למה לא נכנסה ובכ"ז לא הרהרו ישראל אחר מדות הקב"ה וקבלו זאת באהבה, וא"כ זהו שנסמכה דוקא מרים לפרה אדומה, שענינם אחד הוא, דשניהם הם חוק וקבלת דברי הקב"ה בלא הרהור אחריו.

והנה כתב הרא"ש בברכות (פ"ז ס' כ') דפרשת פרה דאורייתא. ותמהו עליו.

ותי' המשכ"ח דכשעשו מעשה פרה היו קורין פר' פרה וזהו דא' ולא בד' פרשיות. והטעם שדוקא בפר' פרה נצטוו לקרות ציוויה בשעה שעושין אותה נראה דהנה אמרי' דפרה היא חוק ולכא"ז הרי משה ידע טעמה ושלמה נתאזהר לדעת טעמה והיינו דיש לה טעם אלא דרך יחידי סגולה מכירין אותו. אלא שנצטוו בפרה ציווי מיוחד דאע"פ שיש לה טעם מ"מ יש לעשותה בצורה של חוק וכמשי"כ לעיל.

וא"כ אין הכפרה עצם הפרה אלא עשיית הפרה בצורה שמראה שלא מהרהר אחר מדותיו של הקב"ה היא המכפרת וה"נ מיתת צדיקים הכוונה למה שישאל קדושים מקבלין עליהן גזירת שמים של מיתת הצדיקים, ואינן מהרהרין אחר מדותיו של הקב"ה. דבר זה מכפר כדרך שפרה מכפרת.³

ולא היה מים לעדה ויקהלו על משה ועל אהרן (כ, ב).

מכלן שכל מ' שנה היה להם הנצל צזכות מרים (רס"י).

רמז לדבר ההופכי הצור אגם מים ס"ת מרים. ומדוקדק מ"ש הצור כי הצור היה בזכותה אבל הכאת הסלע בפרשה שבכאן היה אחרי מותה.

ולמה העלינו ממצרים להביא אתנו אל המקום הרע הזה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשותות (כ, ה).

והנה תמרים היה במדבר, וזיתים נמי היה במרה כמ"ש במכילתא עה"פ ויורחו ה' עין (והובא בתוס' פסחים לו.) שהיה זית נמצא דמו' המינים לא היו במדבר רק אלו שהזכירו כאן.

³ א"ה ע"י דרשות לד' פרשיות (דרוש ל"ב).

⁴ ויבאר כזה נמי מ"ש כ"פ ארץ דהנך תרי היו גם במדבר לפיכך הכתוב וכתבן לבדן.

באופ"א נראה דנקטו הנך שלשה לפי שראום ביד המרגלים נתאו להם. (כי לפי הפשט לא היה זה בסוף הארבעים דחד מעשה הוא עם הכאת הצור).

קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע והשקית את העדה ואת בעירם (ב, ח).

פרש"י מכאן שחם הקב"ה על ממונם של ישראל.
נראה דאין כוונת רש"י לגוף ההשקאה דתיפול"ל משום צעב"ח, אלא הכוונה מדהדגיש הקב"ה בדיבורו את העדה ואת בעירם משום דיש כאן חרדה מיוחדת על בעירם ופשוטו.

וירם משה את ידו ויך את הסלע במטחו פעמים ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם (ב, יא).

יעוין באוה"ח שהאר"י אמאי הכאת הסלע לא היתה רצויה והכאת הצור היתה רצויה ובגודל ענין החטא בהכאת הסלע.
והנראה עוד דהנה הכאה בלשון האר"י פרושה הכפלה והנה הכאת שם הוי"ה כזה, יו"ד בה"י ה' ביו"ה, עולה ק'. וי"ו בה"י ה' ביו"ו עולה ס' וביחד ק"ס כמנין סלע, וז"ש ויך פעמים שהם ב' הכאות נפרדות ואילו הכאת שם הוי"ה באופן שמכה כל אות בעצמו ובאות הסמוכה לו לאחריו, כזה, יו"ד ביו"ד יו"ד בה"י, ה' בה"י ה' ביו"ה, וי"ו ביו"ו וי"ו בה"י ה' בה"י, עולה רצ"ו כמנין צור. נמצא בהכאת הסלע נפרד י"ה מו"ה. משא"כ בהכאת הצור שבה הושלם וכל אותיותיו בחבורא חדא. והענין כי ברפידים כתיב היש ה' בקרבנו אם אין ופר' הזהר (בשלח ס"ד ב') שחקרו אם הנהגתם ע"י ז"א או ע"י א"א. ועי' בלשם בספר הדע"ה (ח"ב דרוש ה') ענף ד' ס' ז' דזהו גופא חטאם שעשו פירוד וסברו שהם ב' רשויות. ולכן הכה משה בצור והראה להם שהכל אחדות אחת. ואילו כאן חטא בעצמו בזה שהראה פירוד.

ויאמר ה' אל משה ואל אהרן יען לא האמנתם בי להקרישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם (ב, יב).
ביומא (פו): משה אמר יכתב סרהוני שנאמר יען לא האמנתם בי, דוד אמר אל יכתב שנאמר אשרי נשוי פשע כסוי חטא.
יבואר לפמ"ש לעיל (טו, כד) בשם ס' עמק יהושע שאע"פ שאמרו אשרי נשוי פשע אבל חטא ע"ז שאני. ובארנו הטעם כי חטא ע"ז הוא פגם בכבודו של הקב"ה וה"ז כביכול כגדר עבירה שבין האדם לחברו כלפי המקום שהידידי בעבירה זו צ"ל בפרסום כמ"ש ביומא מקרא דישר על אנשים וכו'. וא"כ ה"נ בחטא זה של יען לא האמנתם כי שהיה כביכול פגם בכבודו של מקום יש לפרסם חטאו, משא"כ בחטאו של דוד שע"ז נאמר אשרי נשוי פשע [ורמו לדבר אשרי נשוי פשע ר"ת נאף].
ובפשוטו י"ל הטעם כי חטאו של משה היה מפורסם כמ"ש לעיני בני ישראל ואילו חטאו של דוד לא היה חטא מפורסם כמ"ש (ש"ב י"ב, י"ב) כי אתה עשית בסתר. ואתאי כאידך שנויא התם ביומא הא בחטא מפורסם והא בחטא שאינו מפורסם. ודו"ק.

ויאמר אליו אדום לא תעבר בי פן בחרב אצא לקראתך (ב, יח).

יבואר עפמ"ש מהר"י פיק בספרו מיני תרגומא במ"ש רש"י פ' וישלח עה"פ עם לבן גרתי שכ' רש"י ולא נתקיימה בי. ופירשו בו שמתיבת גביר שברכו אביו לא נתקיימו אותיות כי אלא אותיות גר לבד. וז"ש אדום לא תעבור לקבל גם אותיות כי להתקיים כך הוה גביר ע"י שתירש הארץ.
והנה באר בגי' גר וז"ש לא נשתה מי באר שלא נצרף אותיות גר לאותיות כי נגדך.

וידבר העם באלהים ובמשה למת העליתנו ממצרים למות במדבר כי אין להם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל (בא, ח).

יבואר עפמ"ש למעלה וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום כו' וישמע קולנו פירש"י בכרכה שברכנו אבינו הקל קל יעקב. פן בחרב אצא לקראתך פירש"י אתם מתגאים בקול שהורישכם אביכם וכו' ואני אצא

עליכם כמה שהורישני אבי. וכתוב בתריה ויט ישראל מעליו. וז"ש כאן ויסעו כו' לסבוב את ארץ אדום ותקצר נפש העם בדרך, וע"ז אמרו ונפשנו קצה בלחם הקלקל היינו הקל קל יעקב שלא עמדה לנו אותה ברכה והוצרכנו לסבוב את ארץ אדום.

וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל (בא, ו).

וינשכו את העם. יבא נחש שכל המינים מטעמין לו טעם אחד ויפרע מכפוי טובה שדבר אחד משתנה להם לכמה טעמים (כס"י).
הנה ביומא (עד): איתא המאכילך מן במדבר למען ענותך, ר' אמי ור' אסי, חד אמר אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו וחד אמר אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל.
והנה זה שכתב רש"י א"ש להך מ"ד בתרא שתלונתם ה' על המן שמועמים בו טעם כל המינים ואינם רואים אלא מן. אולם למ"ד שתלונתם היה על שאין להם פת בסלם לא ביאר. אמנם שם בגמ' אמרו אח"כ בוא וראה שלא כמדת הקב"ה וכו' קילל את הנחש עולה לגג מזונותיו עמו יורד למטה מזונותיו עמו. א"כ אף אנו נאמר יבא נחש שיש לו פת בסלו (מפני שאוכל עפר) ויפרע ממי שנתלוננו על שאין להם פת בסלם.
והנה א"י שם עוד בגמ' נחש עפר לחמו ר' אמי ור' אסי חד אמר אפילו אוכל כל מעדני עולם טועם בהם טעם עפר, וחד אמר אפילו אוכל כל מעדני עולם אין דעתו מיושבת עליו עד שיאכל עפר. וי"ל דאזלו למעמיהו דמ"ד שענינו המן היה מפני שאע"פ שטעמו טעם כל המינים אבל לא ראו אלא מן איהו אמר שנחש טועם טעם עפר בכל מעדני עולם שבוה מבואר ענין עונשם בנחשים וכמ"ש רש"י. ואילו מ"ד שענינו המן ה' מפני שאין פת בסלם (ופירש"י אוכל היום ודואג על למחר) אמר שהנחש אין דעתו מיושבת בכל מעדני עולם מפני שדואג על למחר עד שיאכל עפר שבוה מתיישבת דעתו שיש לו פת בסלו וכמ"ש עולה לגג מזונותיו עמו וכו'.

ויעש משה נחש נחשת וישמהו על הנם והיה אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחשת וחי (בא, ט).

נראה הענין דהוצרכו להביט אל נחש הנחשת כי תלונת בני"ה היה על ענין הראיה וכמ"ש ביומא (עד): המאכילך מן במדבר למען ענותך אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל ופירש"י אכילת המן טועם טעם כל המינים ואינו רואה אלא מן ולכן שיבה הכתוב את עינו של המן ואמר ועינו כעין הבדולה. [וז"ש ונפשנו קצה בלחם הקלקל דהנה קלקל בגי' עין עינך] ולכן היה התיקון בהבטה בנחש הנחשת.

עולת תמיד העשויה בהר סיני (בא, י).
וצ"כ מהו בהר סיני.

ונראה פירושו דאיתא בביצה (ה): שקדושת הר סיני בטלה אחר מ"ת, והטעם כדי להדגיש השראת השכינה באוהל מועד ובבית המקדש, כי ענין הר סיני לא נתחדש במ"ת אלא שם היה כביכול מקום השכינה וכמ"ש (שמות ימ, ד) ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי ואח"כ כביכול עזבה מקום משכנה זה לשכון בתוך בני, ועז"א ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם.

על כן יאמר בספר מלחמות ה' את זהב הסופה ואת הנחלים ארנון (בא, יד).

ג' במסורה יאמר הכא ואידך (בראשית י, ט) על כן יאמר כנמרוד גבור ציד לפני ה' ואידך (תהילים פו, ה) ולציון יאמר איש ואיש יולד בה. פ' כי מלחמות גוג ומגוג תהיה דומה לנמרוד ודור הפלגה שרצו למרוד בו, ואח"כ ולציון יאמר איש ואיש (רומז לב' משיחים) יולד בה.

כי השכון עיר סיחן מלך האמרי הוא והוא נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארנן (בא, כו).

מילו. מנשואו (כס"י).

כתבו התוס' (ב"מ כו.) אין חצר קונה מה שאין הו"א שימצא בה. הטעם כי לא החצר הקונה אלא מציאות הדבר ברשותו וזה אין נחשב ברשותו.

כי השבון עיר סיוח מלך האמרי הוא והוא נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארנן (כא, כו).

אחז"ל (נדה סא.) סיוחן ועוג אחי הוו בני אחיה בר שמחזאי ע"ש, ועוג היה מיתר הרפאים כדכתיב (דברים ג, יא) כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים, וא"כ אף סיוחן הוי מיתר הרפאים.

והנה כתיב (שם ב, ט) לבני לזמ נתתי את ער ירושה האמים לפנים ישבו בה וגו' רפאים יחשבו אף הם וגו' והיינו שמואב הורישו את הרפאים וישבו בארצם. ומשום כך סיוחן שהיה מיתר הרפאים כמארז"ל נלחם במלך מואב להוציא בלעז מפיו. ולקח את כל ארצו מידו.

ובזה יובן מה שדרשו ז"ל (ב"ב עה:) ונזרם אבד השבון מהו ונזרם אמר רשע אין רם, אבד השבון אבד השבון של עולם, עד דיבון, אמר הקב"ה המתן עד שיבוא דין. כי במלחמה זו ראו הכל שיש השבון בעולם. ובע"א יבואר מאמרם עפמשרז"ל (חולין ס:) כי השבון עיר סיוחן היא והוא נלחם במלך מואב מאי נ"מ אלא לפי שאמר הקב"ה לישראל אל תצר את מואב אמר הקב"ה לייתי סיוחן ליפק ממואב וניתו ישראל וליפקו מסיחון. הוינן שיש השבון בעולם.

[והנה כי אש יצאה מחשבון להבה ר"ת מיכאל, להבה מקרית סיוחן אכלה ר"ת סמאל, רמז כי לכאורה היה כיבוש זה לטובת סיוחן שהיה יניקתו מצד סמאל [כמ"ש כמג"ע אופן ל"ז] אבל באמת כבש זה לטובת ישראל ששרם מיכאל¹].

על כן יאמרו המושלים באו השבון תבנה ותכונן עיר סיוחן (כא, כז).

על כן יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרם באו השבון ונחשוב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה. (ב"ב עה:).

הענין כי הנה ארז"ל (נזיר כג.) גדולה עבירה לשמה כמצוה שלא לשמה, ואמרו שם עוד בלזמ ושתי בנותיו הן נתכוננו לשם מצוה והוא נתכון לשם עבירה. וז"ש כאן שאע"פ שגדולה עבירה לשמה ומקבלין עליה שכר כדחזינן בבנות לזמ שעשו עבירה לשמה וקבלו עליה שכר שנאמר בבני עמון ומואב אל תצורם ואל תתגר, אפ"ה יש לנו לחשוב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה שכנגד שכר זה הרי היה להם הפסד גדול שנאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' עד עולם. וזהו ג"כ מה שדרשו עוד עיר סיוחן אם משים אדם עצמו כעיר זה שמהלך אחר שיחה נאה דהנה ארז"ל (שם בנזיר) אין הקב"ה מקפח אפי' שכר שיחה נאה דאילו בכירה דקריתיה מואב וכו' וע"ז הוזהרו שלא ללמוד ולהתפתות משכר אותה שיחה נאה לעשות עבירה לשמה.

הפטרת חקת

בשבת ישראל בחשבון ובבנותיה ובערעור ובבנותיה ובכל הערים אשר על ידי ארנן שלש מאות שנה ומדוע לא הצלתם בעת החיא (שופטים יא, כו).

כמ"ר אסתר עה"פ בשבת המלך אחשורוש ולהלן הוא אומר בשבת ישראל בחשבון וגו' לפי ששיבת או"ה אינה ישיבה אבל ישיבת ישראל ישיבה. וצ"ב מה נשתנתה ישיבה זו של ישראל בחשבון וכו' לציין בה ששיבתן ישיבה.

אך הענין מבואר, דיפתח טען בשבת וגו' ומדוע לא הצלתם בעת החיא. והנה אי' בב"ב בדין חוקת ג' שנים דהוי ראייה מדלא מיחה, אבל אם לא ישב בשופי אלא שמיט ואכיל אי"ז חוקה דבכה"ג לא היה לו למערער למחות. וזשאה"כ הרי ישבו שם ישראל ישיבה גמורה, בשבת ולא בשבת ומפני מה לא מחיתם.

¹ א"ה עיי' דרשות בית ישי דרוש נז.